

Składki członkowskie w organizacjach pozarządowych w aspekcie prawnym aksjologicznym i prakseologicznym

Adam K. Podgórski

Część I

Koncepcja niniejszego opracowania, zrealizowanego jako praca podyplomowa w ramach Studium Podyplomowego Zarządzanie Organizacją Pozarządową w Unii Europejskiej (Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2009-2010), pojawiła się jako rezultat przemyśleń autora, wieloletniego organizatora, członka i kierownika organizacji pozarządowych. Już w listopadzie 2006 roku dostrzegłem potrzebę dyskusji nad istotą i znaczeniem indywidualnych składek członkowskich w organizacjach pozarządowych, publikując na portalu internetowym [www.ngo.pl](http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070) materiał pt.: *Czy składki członkowskie są konieczne?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070>. Materiał ten nie przeszedł zupełnie bez echa, lecz doczekał się kilku interesujących komentarzy, świadczących, że zagadnienie jest istotne.

Na temat składek członkowskich nie istnieją bowiem poważniejsze opracowania, poza przyczynkarskimi wzmiankami na portalach internetowych oraz w popularnych poradnikach dla organizacji pozarządowych, nie zgłębiającymi istoty sprawy, a na dodatek często powielający zastane informacje i zupełnie nieuprawnione opinie.

Dla potrzeb niniejszej pracy sformułowałem tezę, najpierw wyczuwaną intuicyjnie, następnie potwierdzoną empirycznie, w drodze badań ankietowych, że składki członkowskie i kwestie z nimi związane stanowią ważny element w działalności większości organizacji pozarządowych. Natomiast skuteczność pobierania składek od członków stanowi niekiedy problem, z jakim organizacje radzą sobie mniej lub bardziej sprawnie.

Niniejsze opracowanie jest próbą ujęcia zagadnienia w aspekcie prawnym aksjologicznym i prakseologicznym, a zawarte w niej przemyślenia i wnioski powinny posłużyć jako praktyczne wskazówki dla osób zarządzających organizacjami pozarządowymi.

W pracy niniejszej pominięto problematykę definicji zarówno trzeciego sektora, jak i organizacji pozarządowych, uważając, że jest to zagadnienie powszechnie znane. Przyjęto ogólne i nieco uproszczone określenie organizacji pozarządowej (stowarzyszenia, towarzystwa, zrzeszenia, itp.), jako dobrowolnego związku pewnej liczby osób, najczęściej fizycznych (niekiedy prawnych), związanych ideą realizacji wspólnie wyznaczonego,

niedochodowego celu, niezależnie, czy jest to cel wąski (organizacje interesu własnego), czy mający szerszy wymiar społeczny (organizacje pożytku publicznego).

Dla zachowania porządku prawnego przywołam jednak definicję stowarzyszenia, wynikającą z art. 2 ustawy Prawo o Stowarzyszeniach, według której, stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych, opartym na społecznym zaangażowaniu swoich członków (ust. 1). Stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności (ust. 2).

Przedmiot oglądu i dociekań w niniejszej pracy stanowiły wyłącznie składki członkowskie, ich istota, znaczenie dla organizacji, kwestie związane z opłacalnością składek przez członków oraz tzw. 'ściągalnością', czyli egzekwowaniem składek przez organy wykonawcze organizacji.

Skala pomiotów uwzględnionych w niniejszych rozważaniach ograniczyła się do organizacji następujących typów:

nieformalnych;

formalnych,

a w tym :

stowarzyszeń zwykłych,

stowarzyszeń (potocznie: stowarzyszeń zarejestrowanych¹).

Pominięto, ze względu na charakter pracy i brak perspektyw czasowych, analizę stowarzyszeń posiadających status organizacji pożytku publicznego oraz prowadzących działalność gospodarczą, chociaż zbadanie właśnie tych kategorii organizacji pozarządowych byłoby rzeczą nader pożyteczną, ze względu na silną zależność „problemu składek”, od dostępu organizacji do innych, istotniejszych źródeł finansowania.

Świadomie i generalnie pominięto w poniższych rozważaniach także fundacje, organizacje w których nie istnieje formalnie członkostwo. Zauważono natomiast, i uzyskano potwierdzenie tego faktu w rozmowach oraz w ankietach, że w istocie w organizacjach tych występuje niekiedy faktyczne uznawanie (i uznawanie się) fundatorów za *sui generis* członków specyficznej organizacji, jaką jest fundacja. W niektórych fundacjach funkcjonuje więc kategoria „składek”, czyli ustalonych zwyczajowo wpłat fundatorów (najczęściej członków rad i zarządów) na dobro fundacji. W tym przypadku rozważania i ustalenia odnoszące się do składek członkowskich *sensu strictissimo* mogą być przydatne w niewielkim zakresie i dla tej kategorii podmiotów.

¹ Z tego pojęcia, obowiązującego na gruncie rozporządzenia Prezydenta RP Prawo o stowarzyszeniach z 27. października 1932 roku, aktualnie obowiązujące przepisy zrezygnowały.

I. Pojęcie składki członkowskiej w organizacjach pozarządowych.

Czym jest składka członkowska?

Przy definiowaniu odwołajmy się do objaśnień słownikowych

Składka to: 1. «*składanie pieniędzy przez wiele osób na jakiś cel; składanie się*»: *Składka publiczna. składka dobrowolna. składka na pomnik, na dom dziecka. składka na pogorzalców, na ofiary powodzi. Urządzić, przeprowadzić składkę*².

W tym ujęciu składki oraz ich wnoszenie należą do sfery ofiarności publicznej i nie wchodzi w zakres przedmiotu niniejszej pracy.

Składka to także: 2. «*kwota pieniężna dana przez jedną osobę do wspólnej kasy, na wspólny cel, wkład jednej osoby we wspólny fundusz*»: *Składka miesięczna, składka roczna. Składka ubezpieczeniowa. Lista składek. Budować szkołę ze składek społeczeństwa. Ściągać, zbierać składki. Składka wynosiła pięć złotych*³.

Należy zauważyć, że przytoczona definicja, zwłaszcza w świetle dodatkowych, przykładowych zwrotów idiomatycznych, jest zbyt szeroka jak na potrzeby organizacji pozarządowych, gdyż ujmuje także różnorodne działania składkowe o wymiarze ogólnospołecznym oraz świadczenia o charakterze dobrowolnym.

Pokuśmy się więc, o własną definicję składki członkowskiej w organizacji pozarządowej, jako „**dobrowolnej wpłaty pieniężnej, świadczonej regularnie przez członków organizacji w wysokości i terminach zadeklarowanych, albo określonych przez władze wewnętrzne organizacji**”.

Składka w powyższym ujęciu jest pieniężną daniną osobistą, dobrowolną, ale zarazem też przymusową, wynikającą z faktu przynależności konkretnej osoby do organizacji oraz będącą konsekwencją podpisanych, albo przyjętych zobowiązań (złożenie deklaracji członkowskiej, podporządkowanie się uchwałom zarządu o uznaniu osoby za członka organizacji). Ten sposób ujmowania składki wyjaśnia pozorną sprzeczność, pomiędzy dobrowolnym i przymusowym jej charakterem. Zarówno przynależność do organizacji, jak i zobowiązanie się do wnoszenia składek jest aktem woli dobrowolnym, natomiast od momentu wyrażenia tej woli, w sposób ogólnie przyjęty w danej organizacji, staje się powinnością przymusową.

Odrębną kategorię świadczenia stanowi tzw. wpisowe, przewidziane w wewnętrznych regulacjach wielu stowarzyszeń, jako szczególna kategoria jednorazowego świadczenia pieniężnego, wnoszonego przez nowo przyjętych członków w momencie przystąpienia do organizacji. Nie stanowi ono przedmiotu dociekań w niniejszej pracy.

² *Słownik języka polskiego*, redakcja Mieczysław Szymczak, t. III, Warszawa 1981, s. 230

³ Ibidem.

W opracowaniu nie interesowano się też zagadnieniem składek członkowskich opłacanych przez stowarzyszenia skupione w związkach organizacji pozarządowych (federacjach, porozumieniach, platformach, forach, koalicjach itp.).

Literatura

Co to składki członkowskie w stowarzyszeniu? Kto ustala wysokość składek? [w:] [\[w:\] http://poradnik.ngo.pl/x/446640](http://poradnik.ngo.pl/x/446640)].

Czy składki są obowiązkowe? Czy jeśli ich nie zbieramy, to coś nam grozi? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/446641>].

Czy w fundacji trzeba płacić składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455110>].

Czy w związkach stowarzyszeń i federacjach organizacji obowiązują składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455111>]

Lena Kosowska: *Składki członkowskie* [w:] <http://wiadomoci.ngo.pl/x/29348>].

Kto ustala wysokość składek? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455112>]

Adam K. Podgórski: *Czy składki członkowskie są konieczne?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070>]

Paweł Sarnecki: *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Wydanie II, Kraków 2002

Skąd organizacje czerpią pieniądze na swoje działania? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/361317>].

Słownik języka polskiego, redakcja Mieczysław Szymczak, t. III, Warszawa 1981

Część II

Składki członkowskie w organizacjach pozarządowych w ujęciu prawnym

Jedynym aktem prawnym zawierającym zapisy na temat istoty składek członkowskich w organizacjach pozarządowych jest Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104).

Zapisy te sformułowane są w trzech artykułach, które przytaczam *in ekstenso*:

Art. 10.

1. Statut stowarzyszenia określa w szczególności:

- 1) nazwę stowarzyszenia, odróżniającą je od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji,*
- 2) teren działania i siedzibę stowarzyszenia,*
- 3) cele i sposoby ich realizacji,*
- 4) sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków,*
- 5) władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje,*
- 6) sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał,*
- 7) sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich,*
- 8) zasady dokonywania zmian statutu,*
- 9) sposób rozwiązania się stowarzyszenia.*

Rozdział 4

Majątek stowarzyszenia

Art. 33.

1. Majątek stowarzyszenia powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej.

2. Stowarzyszenie, z zachowaniem obowiązujących przepisów, może przyjmować darowizny, spadki i zapisy oraz korzystać z ofiarności publicznej.

Art. 42.

1. Stowarzyszenie zwykle nie może:

- 1) powoływać terenowych jednostek organizacyjnych,*
- 2) łączyć się w związki stowarzyszeń,*

- 3) zrzeszać osób prawnych,
- 4) prowadzić działalności gospodarczej,
- 5) przyjmować darowizn, spadków i zapisów oraz otrzymywać dotacji, a także korzystać z ofiarności publicznej.

2. Stowarzyszenie zwykle uzyskuje środki na swoją działalność ze składek członkowskich.

Z analizy treści cytowanych zapisów, a w szczególności z ich wyróżnionych fragmentów, wynika, że dwa pierwsze mają charakter zapisów ogólnych, natomiast trzeci, charakter konkretny i jednoznaczny, odnoszący się jednak wyłącznie do stowarzyszeń zwykłych, dla których z woli ustawodawcy składki członkowskie stanowią jedyne źródło finansowania. Pomiędzy w tym miejscu kwestię, czy tak się dzieje w rzeczywistości, czy organizacje te nie posiadają innych nieformalnych źródeł pokrywania swoich potrzeb finansowych.

Z uważnej lektury przytoczonych wyżej przepisów nie wynika jednak wcale, ani w odniesieniu do stowarzyszeń zwykłych, ani innych stowarzyszeń, obowiązek pobierania składek od członków, przez te organizacje. Jest to kwestia pozostawiona przez ustawodawcę do samodzielnego podejmowania i regulowana przez te organizacje.

Nieuprawnione są więc uogólniające stwierdzenia zawarte w niektórych publikacjach, w rodzaju: „członków dotyczy obowiązek opłacania składek”⁴. Ustawa bowiem w żadnej mierze nie nakazuje ustanawiania i płacenia składek członkowskich w innych organizacjach, poza stowarzyszeniami zwykłymi. Wskazuje jedynie taką możliwość i podpowiada pewne procedury. Obowiązek płacenia składek wynika nie z ustawy, ale ze statutu lub innych dokumentów organizacji, pod warunkiem, że postanowienia takie są w nich zawarte.

Wydaje się słusznym przyjęcie poglądu, że cytowane zapisy nakładają na organizację obowiązek zawarcia w dokumencie ‘ustrojowym’ organizacji (statucie, regulaminie) jedynie ogólnego postanowienia o składkach członkowskich, aczkolwiek i ta kwestia nie jest wcale do końca jednoznaczna. Moim zdaniem zapis art. 33 ustawy nie jest zapisem enumeratywnym, nie wymienia koniecznych składników majątku organizacji, a jedynie wskazuje źródła przykładowe. Katalog tych źródeł jest zresztą obecnie znacznie szerszy i wciąż pojawiają się nowe (lokaty, pożyczki).

Zapis ten wcale nie oznacza zatem, że odniesienie do wszystkich tych źródeł, a w szczególności do składek członkowskich, obowiązkowo powinno znaleźć się w podstawowych dokumentach stowarzyszeń. Jest to jednak uznawana przez praktykę nadinterpretacja prawa.

⁴ Czy w związkach stowarzyszeń i federacjach organizacji obowiązują składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455111>

Paweł Sarnecki w komentarzach do ustawy Prawo o stowarzyszeniach⁵ zupełnie pomija art. 10 pkt. 7. Natomiast w odniesieniu do art. 33 ust.1 zauważa celnie:

Oplacanie składek członkowskich jest jednym z obowiązków członków stowarzyszenia. Postanowienia o składkach należą do obowiązkowych materii statutów (por. art. 10 ust, 1. pkt. 7.). Ponieważ jednak powoływanie stowarzyszeń jest jednym z przejawów wolności obywatelskich, przy możliwie minimalnie wprowadzanych ograniczeniach, należy uznać, że funkcjonowanie stowarzyszeń niewprowadzających tego obowiązku jest możliwe⁶.

Uwagę powyższą powieliła i podtrzymuje autor w odniesieniu do art. 42 ust. 1:

Z powodów przedstawionych już wyżej w tezie 2 do art. 33 należy uznać, że regulamin stowarzyszenia zwykłego może nie przewidywać obowiązku składek członkowskich⁷.

Idąc tropem powyższych wywodów można zakładać, że w statucie czy regulaminie powinno jedynie znaleźć się jedynie **jakikolwiek odniesienie do kwestii składek**, bez precyzowania tych kwestii. Istnieje więc możliwość sformułowania w statucie stowarzyszenia hipotetycznego zapisu w kształcie: *W stowarzyszeniu nie pobiera się składek członkowskich.*

W dyskusji nad przywołanym na wstępie artykułem: *Czy składki członkowskie są konieczne?* padł następujący przykład: *Na początku roku 2007 zakładaliśmy stowarzyszenie z osobowością prawną. Składki członkowskie wykreśliliśmy ze statutu - niestety dostaliśmy z sądu statut do poprawy. Muszą być w statucie ujęte składki członkowskie⁸, ale nic nam nie powiedziano o wysokości składek. Ciekawam, czy mogą być 0.00 zł?⁹*

Odpowiedź na powyższe pytanie brzmi pozytywnie! Wobec z reguły bardzo ogólnych i lakonicznych zapisów statutowych w rodzaju: *„Zasady regulujące kwestię składek członkowskich określa zarząd”*, dopuszczalna staje się uchwała zarządu o niepobieraniu składek albo o ustaleniu ich na minimalnym, wręcz symbolicznym poziomie, na przykład jednego grosza, dziesięciu groszy, jednego złotego.

Dla poparcia postawionej tezy wypowiedź uczestnika innego wątku dyskusyjnego na forum www.ngo.pl: (...) *znam w stowarzyszenie, które zapisało w swoim statucie, że wysokość składek członkowskich wynosi 0 zł. I Sąd Rejestrowy w Warszawie nie zakwestionował tego zapisu¹⁰.*

⁵ Paweł Sarnecki: *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Wydanie II, Kraków 2002. s. 49.

⁶ Ibidem. s. 75.

⁷ Ibidem, s. 88

⁸ Wydaje się, że ani takie stwierdzenie, ani orzeczenie sądu nie są uprawnione, natomiast stanowią odzwierciedlenie powszechnych poglądów i praktyki. Przywoływane stowarzyszenie miało, mówiąc popularnie pecha. Inny sąd mógł równie dobrze zaakceptować brak zapisu o składkach członkowskich.

⁹ za: <http://komentarze.ngo.pl/x/28207>.

¹⁰ za: <http://komantrze.ngo.pl/x/28207>.

Niewiele organizacji decyduje się jednak na podobne rozwiązania. Przeważająca większość wprowadza i pobiera składki członkowskie, ustalone w mniejszej lub większej wysokości, zdając sobie sprawę, że są one naturalnym i ważnym źródłem finansowania organizacji, zwłaszcza w początkowym okresie jej funkcjonowania, kiedy nie posiada ona żadnych innych zasobów.

Często jednak znaczna liczba członków organizacji z różnych przyczyn nie płaci składek, opłaca je opieszale, wymaga przypomnień, ponagleń i bardziej radykalnych posunięć władz organizacji.

Wypływa stąd konstatacja, że pewni członkowie nie traktują poważnie zaciągniętych zobowiązań jakie wynikają z faktu złożenia akcesu przystąpienia do organizacji, wypełnienia deklaracji członkowskiej oraz następnie formalnego aktu przyjęcia w poczet członków, mającego postać uchwały lub innej decyzji władz stowarzyszenia.

Tymczasem przystąpienie członka do organizacji jest z mocy prawa zawarciem umowy cywilnoprawnej, wiążącej w równym stopniu obie strony, czego jednak najczęściej mało kto zachowuje świadomość.

Kwestia ta była rozważana przez prawników i sądy. Znamienne było w tym względzie Postanowienie Sadu Apelacyjnego z dnia 31 stycznia 1996 roku (I Acr 989/95 OSA 1996/11-12/56):

Pomimo różnych teoretycznych ujęć charakteru prawnego aktu przystąpienia – przyjęcia do stowarzyszenia, można zaakceptować pogląd, że jest to umowa prawa cywilnego, rodząca po obu stronach prawa i obowiązki, obejmująca oświadczenie woli członka, który wstępuje do stowarzyszenia oraz oświadczenie stowarzyszenia, które członka przyjmuje. Ocena ta jest aktualna nawet przy statutowym ograniczeniu przystąpienia od złożenia deklaracji członkowskiej, bowiem samo stowarzyszenie wyraziło już swoją wolę przyjęcia w statucie.

Stanowisko to podtrzymuje wyrok V CKN 39/01 S 2003.04.08 LEX nr 78893: *Statut czy regulamin przynależności klubowej (stowarzyszeniowej) jest rodzajem umowy cywilnoprawnej zawieranej pomiędzy stowarzyszeniem a jego członkami, a także między samymi członkami. Treść tej umowy jest wskazana w postanowieniach regulaminu, a w procesie sądowym jej ustalenie należy do sfery ustaleń faktycznych sądu.*

Co do istoty składek członkowskich wypowiedział się m. in. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, wydając Wyrok z dnia 18 września 2006 r. sygn. akt III SA/Wa 1976/06: *Składki członkowskie są opłacane przez członków stowarzyszenia z racji przynależności do stowarzyszenia i tworzą majątek, który służy realizacji celów statutowych (...).*

Słusznym zatem zdaje się założenie, że umowa cywilno-prawna obejmuje swoim zakresem także zagadnienie składek członkowskich, które wstępujący członkowie zobowiązują się uiszczać, zgodnie z regułami wyznaczonymi przez stowarzyszenie, a stowarzyszenie zgodnie ze swoimi wewnętrznymi regulacjami – egzekwować.

Pomocna w rozważaniach jest opinia prawna wydana przez dr hab. Michała du Valla, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz dr Iwonę B. Mika, dla Instytutu Książki Przedmiotem opinii było udzielenie odpowiedzi na pytania, z którymi Izba Księgarstwa Polskiego zwróciła się do Instytutu Książki w Krakowie.

Jedno z pytań brzmiało: *Czy możliwa jest egzekucja składek członkowskich od podmiotów zrzeszających się dobrowolnie w stowarzyszenia lub izby gospodarcze ?*

Opinia ekspertów nie pozostawiła wątpliwości:

„Jednym z obowiązków organizacyjnych członka stowarzyszenia, jak również członka izby gospodarczej jest płacenie składki członkowskiej. Jej wysokość powinna być określona w statucie stowarzyszenia albo w statucie izby gospodarczej (zob. art. 10 ust. 1 pkt. 7 ustawy z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, t.jedn. Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm., cyt. dalej w skrócie jako „Pr.Stow.” oraz art. 7 ust. 3 pkt 6 ustawy z 30.05.1989 r. o izbach gospodarczych, Dz.U. Nr 35, poz. 195 z późn. zm., cyt. dalej w skrócie jako „u.i.g.”). Składki te mają istotne znaczenie dla bytu tych organizacji, ponieważ zasadniczo stanowią jedno ze źródeł pochodzenia ich majątku (zob. art. 33 ust. 1 Pr.Stow. oraz art. 14 ust. 1 u.i.g.).

Ani przepisy Pr.Stow., ani też przepisy u.i.g. nie przewidują sankcji za niepłacenie składek członkowskich. Sankcje te można określić w statucie. W praktyce, jeśli członek nie płaci składki, to zazwyczaj wyklucza się go z organizacji. Nie oznacza to jednak, że wobec takiego członka nie można zastosować innej sankcji, przewidzianej w statucie za naruszenie tego obowiązku (np. wystąpienie na drogę sądową z żądaniem zapłaty zaległych składek).

Jednakże niezależnie od tego, czy statut określa, jakie sankcje można stosować wtedy, gdy członek nie uiszcza w terminie składek członkowskich, czy też nie, zarówno w przypadku stowarzyszenia, jak i izby gospodarczej możliwa jest egzekucja tych składek. Obowiązek ich zapłaty jest bowiem nie tylko obowiązkiem natury organizacyjnej, lecz także zobowiązaniem cywilnoprawnym członka wobec stowarzyszenia albo izby gospodarczej. Organizacje te mogą zatem według swego wyboru stosować sankcje organizacyjne wobec członków, którzy nie uiszczają składek, albo dochodzić ich zapłaty na drodze sądowej¹¹.

Wprawdzie w odniesieniu do stowarzyszeń, na gruncie przepisów Rozporządzenia Prezydenta RP z 27.10.1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 94, poz. 808 z późn. zm.) SN przyjmował, że sprawy o zapłatę składek nie są sprawami cywilnymi (zob. np. orzeczenie z 30.11.1964 r., I CR 157/64, OSNCP 1965, nr 11, poz. 190; wyrok z 21.12.1970 r., I CR 517/70, OSPiKA 1972, nr 1, poz. 4, orzeczenie z 23.10.1973 r., I PZ 61/73, OSNCP

¹¹ Wytłuszczenie AKP.

1974, nr 7-8, poz. 138), jednak obecnie (tj. po zmianie stanu prawnego) wiele argumentów przemawia za twierdzeniem przeciwnym. Dostarcza ich także orzecznictwo.

Przykładowo, w wyroku z 31.01.1996 r., wydanym w oparciu o przepisy Pr.Stow., SA w Warszawie (I ACr 989/95, OSA 1996, nr 11-12, poz. 56) wyraził pogląd, że **przystąpienie do stowarzyszenia jest umową prawa cywilnego, która zarówno po stronie członka, jak i stowarzyszenia rodzi prawa i obowiązki. Tym samym opowiedział się za cywilnoprawnym charakterem stosunków między stowarzyszeniem a jego członkami. Wskazuje nań również sposób uregulowania w Pr.Stow. relacji pomiędzy stowarzyszeniem a jego członkami. Przynależność do stowarzyszenia opiera się na zasadzie dobrowolności. Jeśli zatem członek nie chce płacić składek czy też wykonywać innych obowiązków członkowskich, może w każdym momencie wystąpić ze stowarzyszenia¹²**”.

Zauważmy w tym momencie ważne zagadnienie. Jeśli specyficzna umowa cywilno – prawna, jaką jest wstąpienie członka do organizacji, rodzi po je go stronie powinność opłacania składek, to czy zobowiązania członka wobec organizacji z tytułu zaległych składek ustają po jego dobrowolnej rezygnacji z członkostwa lub wskutek wykluczenia (skreślenia z listy członków) czy nadal podlegają ściągalności, a nawet dochodzenia i egzekucji w drodze sądowej.

Wydaje się słusznym przyjęcie stanowiska, że składka członkowska jest roszczeniem okresowym, więc przedawnia się, zgodnie z treścią art. 118 kodeksu cywilnego, w terminie 3 lat od dnia wymagalności (czyli od dnia, w którym członek organizacji jest ją zobowiązany uiścić).

Art. 118. *Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, termin przedawnienia wynosi lat dziesięć, a dla roszczeń o świadczenia okresowe oraz roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej - trzy lata.*

Zasadne jest też postawienie kolejnego pytania: Czy organizacja może nie egzekwować opłacania składek przez swoich członków, jeśli zapis taki widnieje w statucie? Otóż nie!

Po pierwsze: władze wykonawcze muszą skrupulatnie realizować postanowienia statutu albo regulaminu. Po drugie: zaniechanie egzekucji składek może być potraktowane jako nienależyte sprawowanie funkcji przez zarząd i działanie na szkodę stowarzyszenia.

Oczywiście do wyrażania oceny przez zgromadzenie członków (lub inny podmiot wybierający zarząd), w skrajnym wypadku zastosowanie znajdzie art. 296 kodeksu karnego, przy uwzględnieniu kryterium wartości.

Art. 296. § 1. *Kto, będąc obowiązany na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo*

¹² http://www.institutksiazki.pl/drukuj.php?page_print=pl,ik,site,77,,22140

jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w § 1 działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w § 1 lub 2 wyrządza szkodę majątkową w wielkich rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w § 1 lub 3 działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 5. Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie naprawił w całości wyrządzoną szkodę.

Istotna jest uwaga, że - znaczna szkoda oznacza w rozumieniu ustawy Kodeks Karny, to szkoda o wartości co najmniej 200 krotności najniższego miesięcznego wynagrodzenia. Czyli możliwość pociągnięcia zarządów większości stowarzyszeń do odpowiedzialności karnej z tego tytułu jest bardzo teoretyczna, tym niemniej jednak istnieje.

Aby wyczerpać zagadnienie składek członkowskich w organizacjach pozarządowych w ujęciu prawa polskiego należy dodać, że ustosunkowuje się do niego także prawo podatkowe. Art. 17 ust. 1 pkt 40. ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. z 2000 r. Nr 54. poz. 654 z późn. zm.) postanawia, że wolne od podatku są „składki członkowskie członków organizacji politycznych, społecznych i zawodowych – w części nieprzeznaczonej na działalność gospodarczą”.

Literatura

Co to składki członkowskie w stowarzyszeniu? Kto ustala wysokość składek? [w:] [\[w:\] http://poradnik.ngo.pl/x/446640](http://poradnik.ngo.pl/x/446640)].

Czy składki są obowiązkowe? Czy jeśli ich nie zbieramy, to coś nam grozi? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/446641>].

Czy w fundacji trzeba płacić składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455110>].

Czy w związkach stowarzyszeń i federacjach organizacji obowiązują składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455111>]

Lena Kosowska: *Składki członkowskie* [w:] <http://wiadomoci.ngo.pl/x/29348>].

Kto ustala wysokość składek? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455112>]

Adam K. Podgórski: *Czy składki członkowskie są konieczne?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070>]

Paweł Sarnecki: *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Wydanie II, Kraków 2002

Skąd organizacje czerpią pieniądze na swoje działania? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/361317>].

Słownik języka polskiego, redakcja Mieczysław Szymczak, t. III, Warszawa
1981

Część III

Składki członkowskie w organizacjach pozarządowych w wymiarze aksjologicznym

Zadajmy pytanie: czy składka członkowska jest wartością? Jeśli tak, to jaki wymiar, poza materialnym posiadają składki członkowskie? Czy można je rozważać w kategoriach etycznych?

Ekonomiczny sens składek członkowskich nie ulega wątpliwości. Z ustaleń przeprowadzonych przez Bank Informacji o Organizacjach Pozarządowych Klon/Jawor składki zbiera 60-70% organizacji w Polsce.

Według Piotra Masłowskiego, prezesa Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych: *W Polsce działa blisko 60 tysięcy organizacji pozarządowych. Najważniejsze sposoby pozyskiwania środków finansowych przez organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje) to:* - składki członkowskie (59,5%); - granty samorządu terytorialnego (43,3%); - darowizny od osób fizycznych (35,5%); - darowizny od firm (34,5%)¹³

Z opracowania Cieszyńskiego Laboratorium Społeczeństwa Obywatelskiego wynika, że składki członkowskie stanowią najważniejsze źródło dla 62 % działających w regionie organizacji. Większy udział, bo 67% stanowią dotacje samorządowe¹⁴

Powszechnie poczucie obowiązku wnoszenia składek wynika z ustalonych tradycji, według których przynależność do jakiejś organizacji zawsze wiązała się z materialnym jej wspieraniem przez członków. W tym ujęciu potocznie panuje przekonanie, że *składki się płaciło, się płaci i będzie się płacić*.

Składka stanowi bowiem namacalne, konkretne świadectwo istnienia więzi członka z organizacją, potwierdzenie jego poparcia dla wspólnej idei, manifestację zdyscyplinowania, choć jedynie w wymiarze formalnym.

Jest ona bowiem jednocześnie najłatwiejszym w istocie dowodem przynależności osoby do stowarzyszenia, podczas gdy z faktycznym uczestnictwem w życiu stowarzyszenia, z czynnym angażowaniem się w urzeczywistnianie jego misji oraz powinności statutowych, może być, i bywa najczęściej różnie.

Istnienie jednak członków 'statystów', członków opłacających składki, jest zjawiskiem pożądanym, a nierzadko wręcz niezbędnym dla istnienia organizacji. Zmniejszenie się bowiem liczby członków poniżej wyznaczonej przez ustawę liczby 15¹⁵ członków, stanowi formalną przesłankę dla organów

¹³ Źródło: http://www.cris.org.pl/www_cris/index.php?option=com_content&task=view&id=300&Itemid=17.

¹⁴ Źródło: http://www.deltapartner.org.pl/pliki/CIESZLAB_SKROCONE_WYNIKI_BADAN_2.pdf

¹⁵ art. 9. ustawy Prawo o stowarzyszeniach, z 1989 r.

nadzoru, do zakwestionowania istnienia organizacji i podjęcia kroków zmierzających do jej rozwiązania. W tej sytuacji wiele organizacji nie kwapi się do pozbywania się członków nie płacących składek, nawet jeśli takie postępowanie narusza wewnętrzne przepisy organizacji.

Z drugiej strony niepłacenie składek w wyznaczonych terminach staje się wygodnym argumentem dla władz wielu organizacji do pozbywania się członków niewygodnych, „rozrabiających”. Praktykę owa potwierdza głos dyskusji na forum internetowym

Składka, niezależnie od wysokości, spełnia ważną rolę. Jest skutecznym narzędziem pozbywania się "martwych dusz" aktywizujących się wyłącznie na Walnym. W pyszczeniu. Brak codziennej aktywności, wyraża się bowiem równocześnie w niepłaceniu składek. Decyzje podejmować powinni ludzie którzy COŚ robią. W połączeniu z pkt. statutu lub regulaminu pozwala org. wykonawczemu bez uciekania się do sądu koleżeńkiego, skreślić delikwenta który np. przez 6 m-cy nie opłacał składek. Bardzo funkcjonalne rozwiązanie.

Rozwiązanie jest funkcjonalne! Problem w tym, że bywa wykorzystywane instrumentalnie, socjotechnicznie, bez rzeczywistej troski o pozyskanie składek, bez wyczerpania mechanizmów przypominania i perswazji. Jeśli władze stowarzyszenia chcą się pozbyć niewygodnej dla nich osoby, świadomie nie przypominają jej o zaległościach składkowych, aby *lege artis* podjąć decyzję o skreśleniu jej z listy członków. Jest to istotnie decyzja legalna, ale moralnie wątpliwa, a tego rodzaju praktyki wymagają stanowczego napiętnowania.

Szeroką opinię na temat składek członkowskich wyraził hm. Krzysztof Stanowski z Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej: *Ze składkami rzecz jest teoretycznie banalnie prosta. Ponieważ stowarzyszenie jest instytucją prywatną osoby angażujące się w osiągnięcie jego celów poprzez składki członkowskie i lub pracę wolontariacką przyczyniają się do osiągnięcia celów organizacji. Czasem tworzy się specjalne stowarzyszenia lub wprowadza specjalny status członka wspierającego – osoby prywatnej lub instytucji, która przez składki lub darowizny wspiera działalność organizacji, mimo, że nie odnosi bezpośrednich korzyści z jej działania (...) Niestety zbieranie składek nie jest tak proste jak ich uchwalanie. Aby ludzie dobrowolnie zapisywali się do organizacji i byli gotowi systematycznie płacić składki muszą być przekonani, że ich pieniądze pomagają w rozwiązaniu ważnego problemu lub otrzymują w zamian realną pomoc.* [<http://www.pobudka.org.pl/>]

Istotna jest poczyniona uwaga, że człowiek opłacający składki musi mieć poczucie sensu ich wnoszenia. Powinien widzieć korzyści dla siebie wypływające z tego tytułu. Jedną z takich korzyści może być możliwość czerpania satysfakcji z przynależności do organizacji o ustalonej marce i renomie. Wtedy można się taką przynależnością szczycić, podkreślać ten fakt w *curriculum vitae*, chwalić się tym na forum publicznym, a nawet wykorzystywać jako argument przy ubieganiu się o znalezienie pracy czy awans zawodowy.

Po wtóre: regularne opłacanie składek stwarza niezbędną podstawę do pełnego uczestnictwa członka w życiu wewnętrznym organizacji, zwłaszcza o wymiarze pozastatutowym, w przedsięwzięciach o charakterze wspólnych nieformalnych spotkań, wyjazdów, wycieczek, ognisk, grillowań, przykładowo tylko wymieniając. Finansowanie takich przedsięwzięć może bowiem odbywać się wyłącznie ze Śródków własnych organizacji, natomiast nie z funduszy publicznych (dotacje, granty itp.). Udział w tego rodzaju przedsięwzięciach jest dla członków organizacji pożądanym, gdyż wytwarza silne mechanizmy motywacyjne i utwierdza w poczuciu przynależności do grupy.

Natomiast zaprzestanie przez członka organizacji opłacania składek, jest pierwszym sygnałem, który powinien informować władze, że słabną właśnie te mechanizmy wspólnotowe. Że konkretna osoba zaczyna prawdopodobnie rozważać sens dalszej przynależności do organizacji, nie widząc powodów do osobistej satysfakcji. Niejednokrotnie nastawienie takie może wynikać z dostrzeżenia błędów w funkcjonowaniu organizacji, rozmijaniu się jej z powinnościami statutowymi, nie zaakceptowaniu decyzji władz i postawy kierowniczych organów albo ze złej organizacji pracy. Osoba, która jest przez organizację nie wykorzystywana zgodnie z jej oczekiwaniami, a jej umiejętności lub kompetencje wykorzystywane są źle lub w ogóle nie wykorzystane, nie tylko nie będzie płaciła składek, ale wcześniej czy później podejmie decyzję o rezygnacji z członkostwa.

Zasada funkcjonowania organizacji opiera się bowiem na założeniu, że jej członkowie chcą działać aktywnie, twórczo i skutecznie. Ale w obecnych czasach, przy względnej łatwości założenia dowolnego stowarzyszenia, organizacja musi zaoferować członkom coś naprawdę wyjątkowego. W tej sytuacji składka przyjmuje akceptowaną formę odpłatności za udział danej osoby w stowarzyszeniu. Składki można porównać do swojego rodzaju opłaty za udział w 'ekskluzywnym klubie' lub przedsięwzięciu. Członek stowarzyszenia płaci za to, że może w nim być. Organizacja natomiast oferuje członkowi listę atrakcyjnych 'produktów, za które płaci się składkami', a które są niedostępne dla ludzi z zewnątrz, na przykład: udział w imprezach, szkoleniach, wyjazdach, otrzymywanie pewnych materiałów.

Oczywistym jest, że jeśli samo członkostwo lub ewentualnie uzyskiwane profity nie będą w stanie zrekompenzować nakładów ze strony członków, w postaci wkładu pracy osobistej, czy też wnoszonych składek, to osoby te nie będą chciały się zrzekać.

Na zakończenie dwie, ważne opinie uczestników forum dyskusyjnego:

Składki są obowiązkiem (...). Jeśli stowarzyszenie nie chce ponosić takiego ciężaru - niech się rozwiąże i spotyka w ramach koła zainteresować, prywatnie, na kanapie, u któregoś z pasjonatów..¹⁶.

Członkom i członkiniom stowarzyszenia przysługują prawa i obowiązki. Jednym z nielicznych obowiązków jest płacenie składek. To się musi znaleźć w statucie. Niezwykle mnie dziwi fakt, że ktoś kto zakłada stowarzyszenie - swoje wspólnotowe dziecko skąpi na składki na wspólny cel. Jak was nie stać na dwa złote dla wspólnej idei, to albo idea kiepska, albo Wy do niej jesteście kiepsko przywiązani. To może się nie stowarzyszać¹⁷.

Pozostaje otwartą kwestią, jak określić przymusowe świadczenia pieniężne, wnoszone przez beneficjentów rozdawnictwa dóbr konsumpcyjnych, prowadzonego na przykład przez banki żywności, albo organizacje charytatywne, które wręcz zadają niejednokrotnie spełnienia obowiązku takiego „dobrowolnego” świadczenia, od niego uzależniając wydanie towaru. Są to praktyki powszechne i znane opinii publicznej, niestety nikt nie zajmuje wobec nich zdecydowanego stanowiska.

Podobnie ma się zagadnienie żądania wstąpienia do organizacji i wnoszenia składek od beneficjentów zapomóg pieniężnych wypłacanych ofiarom wypadków drogowych z funduszy uzyskanych ze świadczeń pieniężnych i nawiązek sądowych orzekanych wobec sprawców przestępstw drogowych oraz niekiedy podmiotów postępowań cywilnych. Niektóre stowarzyszenia i fundacje samo rozpatrzenie podanie o zapomogę i jej przyznanie uzależniają od złożenia formalnego akcesu przystąpienia osoby zainteresowanej do organizacji i uiszczenia składek. Ten sposób pozyskiwania funduszy na działalność organizacji budzi moralne wątpliwości, jeśli nie wymaga wręcz kategorycznego sprzeciwu. Niestety ujawniony mechanizm również stanowi tajemnicę poliszynela.

Literatura

Co to składki członkowskie w stowarzyszeniu? Kto ustala wysokość składek? [w:] [\[w:\] http://poradnik.ngo.pl/x/446640](http://poradnik.ngo.pl/x/446640)].

Czy składki są obowiązkowe? Czy jeśli ich nie zbieramy, to coś nam grozi? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/446641>].

Czy w fundacji trzeba płacić składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455110>].

Czy w związkach stowarzyszeń i federacjach organizacji obowiązują składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455111>]

¹⁶http://komentarze.ngo.pl/x/28207?did=245119&fid=21226&state=Messages&expand_all=true

¹⁷http://komentarze.ngo.pl/x/28207?did=245119&fid=21226&state=Messages&expand_all=true

Lena Kosowska: *Składki członkowskie* [w:] <http://wiadomoci.ngo.pl/x/29348>].
Kto ustala wysokość składek? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455112>]
Adam K. Podgórski: *Czy składki członkowskie są konieczne?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070>]
Paweł Sarnecki: *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Wydanie II, Kraków 2002
Skąd organizacje czerpią pieniądze na swoje działania? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/361317>].
Słownik języka polskiego, redakcja Mieczysław Szymczak, t. III, Warszawa 1981

Część IV

Składki członkowskie w organizacjach pozarządowych w ujęciu prakseologicznym

Skoro składki członkowskie stanowią ważny składnik budżetów organizacji, naturalnym byłby pogląd, że do kwestii opłacalności składek przez swoich członków wszystkie organizacje podchodzą konkretnie i skutecznie. Tak jednak nie jest. Dlaczego? Jakie reguły prakseologiczne, zapewniające sprawność działań w opisywanej dziedzinie należały polecić organizacjom pozarządowym?

Dla organizacji korzystających z dotacji, grantów, darowizn itp. składki członkowskie nie stanowią znaczącej części budżetu, a więc zarówno ich znaczenie dla bytu organizacji, jak i inne kwestie z nimi związane są marginalizowane. Zatem nawet zaległości składkowe członków nie są przyczyną restrykcji, a nawet nie stanowią powodu wykluczenia osoby z organizacji.

Pozostaje jednak szeroka kategoria organizacji, dla których składki członkowskie, jak potwierdziła prezentowana niżej ankieta, są istotnym źródłem majątku. Dla tych organizacji istotne są rozważania, w jaki sposób zapewnić opłacanie składek przez członków w sposób regularny, w wyznaczonych wysokościach i terminach. Niewiele stowarzyszeń, zarówno zwykłych jak i posiadających osobowość prawną radzi sobie z tym problemem. Składki wnoszone są w sposób opieszwały, a władze nie podejmują należytych starań o wykonalność zobowiązań ciążących na członkach. Bardzo rzadko tematyka składek staje się przedmiotem refleksji, czy to na posiedzeniach zarządów czy na walnych zebraniach członków organizacji.

Przyczyny takiego stanu rzeczy są wielorakie i złożone. Wynikają zarówno z przyjętych regulacji wewnętrznych, jak i stosowanej praktyki.

Po pierwsze: ograniczenie regulacji w kwestii składek członkowskich do lakonicznych zapisów statutowych jest obaczone istotną wadą ogólności zapisów, nie ujmujących wszystkich albo przynajmniej większości aspektów zagadnienia. Niedostatek konkretnych i precyzyjnych zapisów rodzi poważne następstwa: brak dostatecznej świadomości zarówno członków jak i władz, brak poczucia odpowiedzialności, brak kryteriów i procedur pozbawiania członkostwa wskutek niepłacenia składek oraz jego odzyskiwania, brak wreszcie konsekwencji oddziaływań zarządów.

Z powyższych względów o wiele korzystniejsze jest ujęcie tych kwestii w regulaminie pracy zarządu lub w ogóle w odrębnym dokumencie – regulaminie opłacania składek.

Do drugie: pozostawienie zagadnienia składek członkowskich do wyłącznych kompetencji zebrania walnego, nie pozwala na szybką reakcję wobec zjawisk negatywnych w tej dziedzinie, gdyż jak wiadomo zwołanie zebrania walnego nie jest rzeczą prostą, ani łatwą.

Przekazanie decyzyjności we wszelkich kwestiach dotyczących składek na szczebel zarządu pozwala w razie konieczności na szybką zmianę regulacji, np. obniżenia wysokości składek, zmianę terminów płatności czy rozpatrywanie spraw jednostkowych.

Pouczone wnioski wypływają z oglądu metod czy sposobów stosowanych przez władze wykonawcze stowarzyszenia w celu zapewnienia ściągłości składek. Bardzo często wykazują one pewną bezradność czy wręcz bezczynność wynikającą właśnie z faktu regulacji na zbyt wysokim poziomie ogólności i bezkrytycznym powielaniu w zapisach statutowych „wzorcowych, czy modelowych” rozstrzygnięć. Najczęściej jedynym rozwiązaniem przewidzianym w regulacjach wewnętrznych jest wykluczenie członka (skreślenie) z organizacji. Zarządy organizacji nie wypracowują ani katalogu środków perswazyjnych (rozmowa, przypomnienie, ostrzeżenie o konsekwencjach sankcjach organizacyjnych), ani środków dyscyplinarnych (upomnienie, nagana, nagana z ostrzeżeniem. Dopiero w obliczu uporczywego uchylania się członka od opłacania składek, jako ostateczność, powinno być stosowane wykluczenie organizacyjne.

Z wcześniejszych rozważań o charakterze cywilnoprawnym umowy o członkostwie w organizacji i podpisanych deklaracji wynika również możliwość oddziaływania na gruncie prawa cywilnego; a więc wezwanie do zapłaty, ostateczne wezwanie do zapłaty, wniesienie powództwa cywilnego. Nie wnikam tutaj w sens i celowość takiego rozwiązania, wskazuję jedynie możliwość na gruncie obowiązujących regulacji prawnych.

Aby można było jednak zastosować skutecznie wymienione środki niezbędne staje się umieszczenie w deklaracji podpisywanej przez kandydata na członka stosownej klauzuli dotyczącej składek członkowskich.

Oto przykładowe propozycje:

** Ja, niżej podpisany (-a) deklaruję chęć wstąpienia do Stowarzyszenia Znam i popieram cele statutowe stowarzyszenia; zobowiązuje się wywiązywać z obowiązków członkowskich, regularnie i terminowo opłacać składki członkowskie oraz stosować się do uchwał i zaleceń podejmowanych przez organy Stowarzyszenia.*

** Oświadczam, że zapoznałem się ze statutem Stowarzyszenia i w pełni akceptuję zawarte w nim zasady. Deklaruję gotowość niezwłocznego uczestnictwa w realizacji zadań statutowych Rudzkiego Stowarzyszenia Pomocy Ofiarom Przepęstw jako: członek zwyczajny;- członek wspierający;*

wolontariusz¹⁸. Zobowiązuję się do udziału w pracach Stowarzyszenia w następującej formie:¹⁹. Zobowiązuję się do zachowania w tajemnicy spraw organizacyjnych Stowarzyszenia. Zobowiązuję się do regularnego i terminowego uiszczania składek członkowskich.

Precyzyjne określenie niektórych powinności stwarza jasną platformę do ich następnej wymagalności.

Niezwykle istotą kwestia jest zdawanie przez zarząd sprawozdań o wpływach uzyskiwanych przez organizację ze składek członkowskich oraz ich rozdysponowanie, a także wszelkich kwestii z tym związanych. Wydaje się nie zbędne, aby taka informacja zwrotna stanowiła stały punkt programu każdego zabrania walnego, niezależnie od jego charakteru.

W planach pracy zarządu powinny znaleźć się posiedzenia tematyczne, zajmujące się zagadnieniem składek członkowskich i służące podejmowaniu bieżących decyzji.

Pożądanym moim zdaniem zabiegiem byłoby też wyznaczenie w składzie zarządu osoby, poza skarbnikiem, która zajmowałaby się stałym monitoringiem opłacania składek przez członków i przedkładałaby informacje zarządowi.

Należy stwierdzić dobitnie, że pojawienie się zjawiska niepłacenia składek przez członków wskazuje na pewien kryzys wewnątrzorganizacyjny. Jest dowodem na istnienie konfliktu interesów władz i interesów poszczególnych członków.

Jako ogólną przesłankę zarówno o charakterze aksjologicznym, jak i prakseologicznym warto polecić metodę rozwiązywania problemów, także problemów związanych ze składkami członkowskimi, w drodze rzeczowej, konkretnej rozmowy, przy zastosowaniu algorytmu F.U.O. Zawsze uczciwe przedstawienie problemu przez obie strony wraz z dążeniem do polubownego załatwienia problemu, jest korzystniejsze, niż eskalacja napięcia i wzajemnych pretensji nie służąca ani członkom, ani organizacji.

Literatura

Co to składki członkowskie w stowarzyszeniu? Kto ustala wysokość składek? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/446640>].

Czy składki są obowiązkowe? Czy jeśli ich nie zbieramy, to coś nam grozi? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/446641>].

Czy w fundacji trzeba płacić składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455110>].

Czy w związkach stowarzyszeń i federacjach organizacji obowiązują składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455111>]

Lena Kosowska: *Składki członkowskie* [w:] <http://wiadomoci.ngo.pl/x/29348>].

Kto ustala wysokość składek? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455112>]

Adam K. Podgórski: *Czy składki członkowskie są konieczne?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070>]

¹⁸ Decyzja do swobodnego wyboru.

¹⁹ Do swobodnego określenia.

Paweł Sarnecki: *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Wydanie II, Kraków 2002

Skąd organizacje czerpią pieniądze na swoje działania? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/361317>].

Słownik języka polskiego, redakcja Mieczysław Szymczak, t. III, Warszawa 1981

Część V

Omówienie wyników badań ankietowych.

Ankieta miały charakter anonimowy. Na ankietę składało się 21 pytań/
Rozesłano 100 formularzy ankiet adresując je do znanych autorowi organizacji pozarządowych.

Otrzymano 48 ankiet zwrotnych.

Wśród podmiotów, które nadesłały odpowiedzi znalazły się:

2 organizacje nieformalne (4,16%);

46 organizacji formalnych (95,84);

w tym:

4 stowarzyszenia zwykłe (8,69%);

40 stowarzyszeń (86,95%);

2 – fundacje (4,36%).

Z udzielonych odpowiedzi wynika, że większość organizacji posiada osobowość prawną, czyli jest zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Ze względu na szczupłość materiału badawczego, wynik badań nie mogą być uznane za reprezentatywne i posłużyć do uogólnień, a jedynie stanowić punkt wyjścia do pewnych przemyśleń i konstruowania wniosków.

Opisowe opracowanie przykładowej, losowo wybranej ankiety.

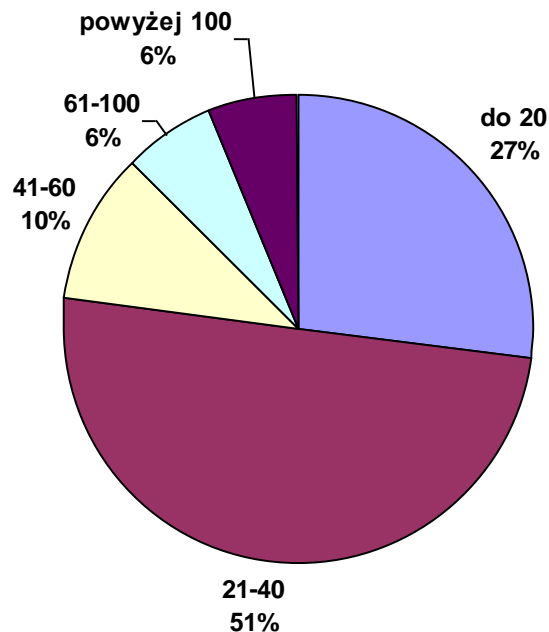
Organizacja liczy 27 członków. Składki członkowskie stanowią ważny składnik budżetu organizacji i są w całości przeznaczane na działalność zgodną z programem (statutem) organizacji. Wysokość składek ustala ciało kolegialne w postaci zarządu. Składki wpłacane są dobrowolnie do kasy organizacji w terminach dowolnych, według uznania członków. Żaden zapis formalny nie reguluje kwestii związanych z wysokością, terminami i sposobami płatności składek. W organizacji występuje problem z wpłacaniem składek przez członków. Poza rozmowami z członkami nie płacącymi składek, stosowanymi w celu przypomnienia, zarząd nie wywiera żadnych innych form oddziaływania. Nie stosuje się środków perswazji ani kar. Zdaniem respondenta władze organizacji nie są konsekwentne i stanowcze w dążeniu do zapewnienia opłacalności składek przez członków.

Szczegółowe omówienie wyników ankietowania.

Pytanie 1. Ilu członków liczy organizacja?

Odpowiedzi wymieniały liczby od 9 do 400.
do 20 – 13 odpowiedzi (27,08%);

21-40 – 24 odpowiedzi (50,00%);
 41-60 – 5 odpowiedzi (10,42%);
 61-100 – 3 odpowiedzi (6,25%);
 powyżej 100 – 3 odpowiedzi (6,25): (205; około 500, około 600).

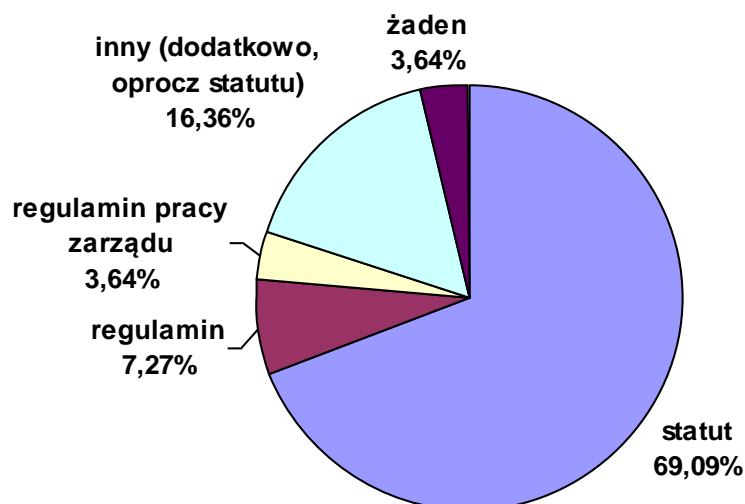

Z zaprezentowanego zestawienia wynika, że spośród badanych organizacji dominowały organizacje skupiające niewielu członków. Do 40 członków liczyło 77,08 % organizacji.

Pytanie 2. Jaki dokument reguluje kwestie składek członkowskich w Twojej organizacji?

Uzyskano odpowiedzi - 55 (100,00%)

- a. statut - 38 (69,09%)
- b. regulamin - 4 (7,27%)
- c. regulamin pracy zarządu - 2 (3,64%)
- d. inny (dodatkowo, oprócz statutu) - 9 (16,36%)
- e. żaden - 2 (3,64); organizacje nieformalne;

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że zdecydowana większość organizacji posiada zapisy dotyczące składek członkowskich w dokumencie podstawowym, jakim jest statut stowarzyszenia. Tylko 16,98% organizacji dysponuje bardziej szczegółowymi regulacjami, np. regulaminem opłacania składek członkowskich, określającym podmiot stanowiący i procedurę ustalania składek (walne zebranie, zarząd), ich rodzaju (przymusowe; dobrowolne), zwolnienia z opłacania składek (członkowie wspierający, członkowie honorowi, członkowie seniorzy), ulgi (osoby niepracujące, uczniowie, studenci, emeryci lub renciści, osoby niepełnosprawne, małżeństwa - wnoszą jedną składkę), wysokości, terminów płatności, dopuszczalnego okresu niepłacenia składek, środków perswazyjnych oraz sankcji dyscyplinarnych (wytyk, upomnienie organizacyjne, skreślenie z listy członków), zasady odzyskiwania członkostwa utraconego wskutek niepłacenia składek.

3. Proszę, podaj brzmienie tego zapisu.

Odpowiedzi udzieliły 32 organizacje

Z analizy odpowiedzi wynika, że zapisy dotyczące składek znajdowały się głównie:

a). w rozdziałach statutu dotyczących powinności i obowiązków członków

Obowiązek opłacania składek ciążył głównie na członkach zwyczajnych. członkowie wspierający na ogół nie opłacali składek, członkowie honorowi mogli być zwolnieni z opłacania przez uchwałę walnego zebrania. Niższe składki płać z reguły uczniowie, studenci, renciści, emeryci. Niekiedy małżeństwa członków wnoszą jedną składkę. W rozdziale dziale tym niekiedy ujmowane są zapisy dotyczące utraty członkostwa wskutek

niepłacenia składek oraz odzyskiwania członkostwa utraconego z tego tytułu, po uiszczeniu zaległych składek.

Przykładowe zapisy:

- *Członek zwyczajny stowarzyszenia ma obowiązek: (...) regularnie płacić składki członkowskie, których wysokość określa zarząd; .*
- *Członek zwyczajny jest zobowiązany do zapłaty miesięcznej składki członkowskiej do końca kwartału, w wysokości podanej przez walne zebranie.*
- *Członkowie zobowiązani są do regularnego opłacania składek członkowskich;*
- *Członkiem wspierającym może być osoba fizyczna lub prawna, zainteresowana realizacją celów związku i opłacająca dobrowolną składkę członkowską;*
- *Utrata członkostwa następuje w przypadku: (...) skreślenia przez zarząd, w przypadku niepłacenia składek przez 6 miesięcy.*
- *Przywrócenie członkostwa: Na wniosek zainteresowanego zarząd może przywrócić członkostwo z zachowaniem jego ciągłości, pod warunkiem opłacenia zaległych składek;*
- *Składki członkowskie powinny być wpłacane do końca pierwszego (drugiego – przypis AKP) kwartału każdego roku;*
- *Nowo przyjęci członkowie wpłacają składki według zasad określonych przez zarząd;*
- *Nowo przyjęci członkowie wpłacają składki według zasad określonych przez walne zebranie, w ciągu czterech tygodni od przyjęcia na członka stowarzyszenia.*

Należy podkreślić brak jednolitości i precyzji w formułowaniu zapisów, skupienie uwagi na różnych aspektach podmiotowych i organizacyjnych.

b.) w rozdziale statutu dotyczącym majątku stowarzyszenia

Przykładowe zapisy:

- *Źródłami powstania majątku stowarzyszenia są (...) składki członkowskie;*
- *Na fundusze związku składają się (...) wpływy ze składek członkowskich i wpisowego.*

c.) w rozdziałach statutu dotyczących kompetencji walnego zebrania (zgromadzenia)

Przykładowe zapisy:

- *Do wyłącznych kompetencji walnego zebrania należy: (...) ustalenie wysokości składek członkowskich;*
- *Do wyłącznych kompetencji walnego zebrania należy: (...) ustalenie wysokości składek członkowskich i terminów ich płatności.*

d.) w rozdziale statutu dotyczącym kompetencji zarządu

Przykładowe zapisy:

- Zarząd ma prawo: (...) ustalać wysokość składek członkowskich;
- Do zarządu w szczególności należy: (...) pobieranie składek i gospodarowanie majątkiem .

e.) w statucie fundacji.

Przykładowe zapisy:

- *Obowiązkiem członków Rady Fundacji jest regularne uiszczanie składek w wysokości 15 zol/mc.*

f.) w regulaminach pracy zarządu:

Przykładowe zapisy:

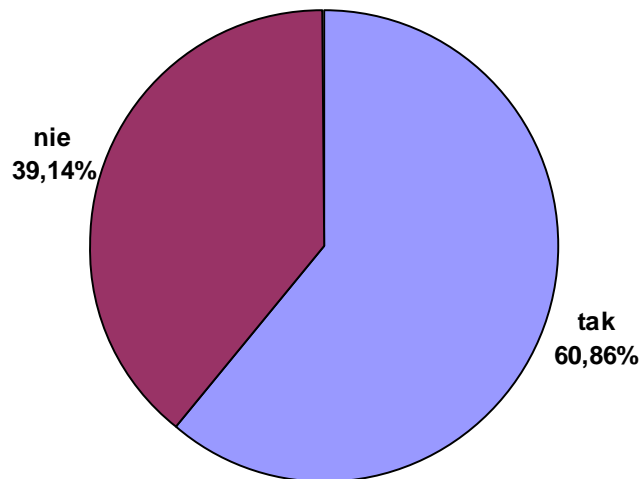
- *Wykreślenia z listy członków dokonuje zarząd w przypadku nieopłacenia składki przez okres 1 roku kalendarzowego, po uprzednim pisemnym upomnieniu przez zarząd.*
- *Obowiązkiem zarządu jest: (...) rozpatrywanie podań członków stowarzyszenia w sprawach statutowych (...) w uzasadnionych przypadkach zwalnianie członków stowarzyszenia z płacenia składek członkowskich.*

Pytanie 4. Czy składki członkowskie stanowią ważny składnik budżetu Twojej organizacji?

Uzyskano odpowiedzi 46 (100,00%)

a. tak – 28 (60,86%)

b. nie – 18 (39,14%)

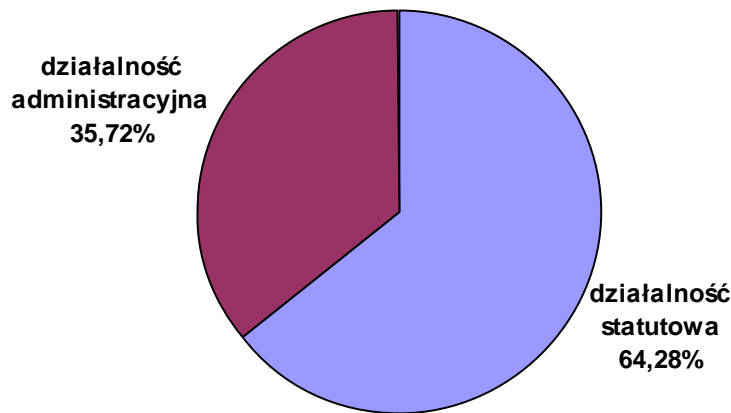

Zdecydowana większość respondentów przyznała, że składki członkowskie tworzą znaczący składnik majątku organizacji.

Pytanie 5. Na jakie cele przeznaczane są składki członkowskie?

Udzielono odpowiedzi 56 (100.00%). Niektóre organizacje wskazały dwa główne cele użytkowania składek członkowskich

- a. na działalność statutową - 36 (64,28%)
- b. na działalność administracyjną – 18 (35,72%)
- c. inne cele; proszę wymień: - 0

Zakreślając więcej niż jedną odpowiedź, respondenci przyznawali, że składki były przeznaczane zarówno na działalność statutową, jak i na działalność administracyjną albo nie potrafili precyzyjnie określić przeznaczenia składek.

Pytanie 6. W jakiej wysokości ustalone są składki?

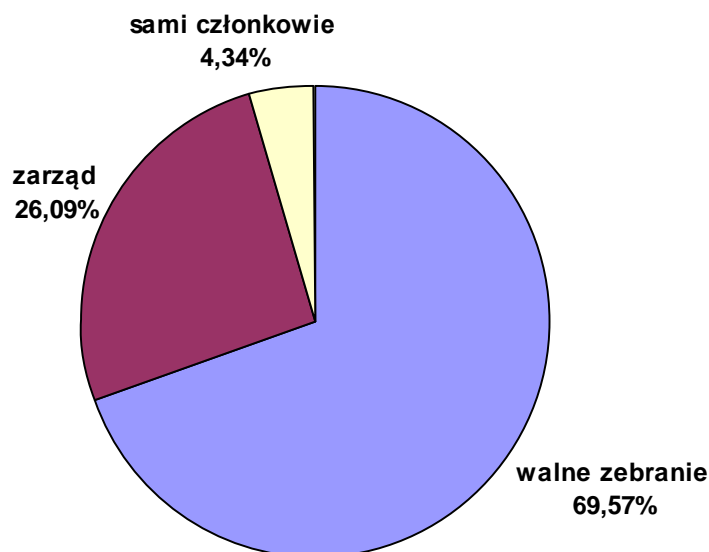
- a. miesięczne: zł;
- b. roczne;..... zł.

Składki miesięczne kształtowały się na poziomie od 1 do 10 zł miesięcznie; składki roczne: od 12 do 60 zł.

Pytanie 7. Kto ustala wysokość składek?

Udzielono odpowiedzi 46 (100,00%)..

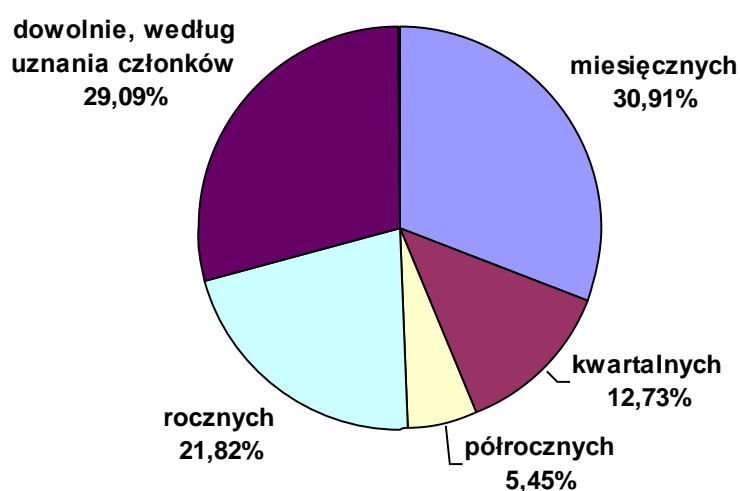
- a. walne zebranie - 32 (69,57%);
- b. zarząd – 12 (26,09%);
- c. sami członkowie - 2 (4,34%); w organizacjach nieformalnych.

Pytanie 8. W jakich terminach opłacane są składki?:

Udzielono odpowiedzi 55 (100,00%), bowiem kilkanaście organizacji wskazało prawdopodobnie zarówno okresy płatności określone w dokumentach, jak i praktykę powszechną, według której członkowie płacą składki w terminach przez nich samych wybranych.

a. miesięcznych -	17 (30,91%);
b. kwartalnych -	7 (12,73%);
c. półrocznych -	3 (5,45%);
d. rocznych -	12 (21,82%);
e. dowolnie, według uznania członków -	16 (29,09%).

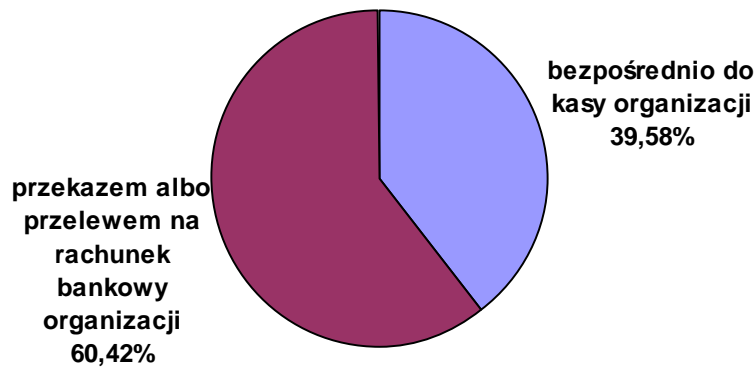

9. Jaki jest tryb opłacania składek?

Udzielono odpowiedzi 48

a. bezpośrednio do kasy organizacji -	19 (39,58%);

b. przekazem albo przelewem na rachunek bankowy organizacji - 29 (60,42%).

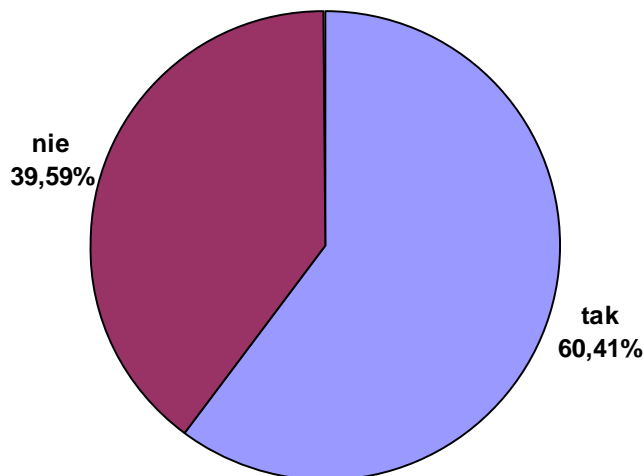

10. Czy w deklaracji członkowskiej widnieje zapis dotyczący składek i informujący o konieczności ich regularnego opłacania?

Udzielono odpowiedzi 48 (100,00%):

a. tak - 29 (60,41%);

b. nie - 19 (39,59%).

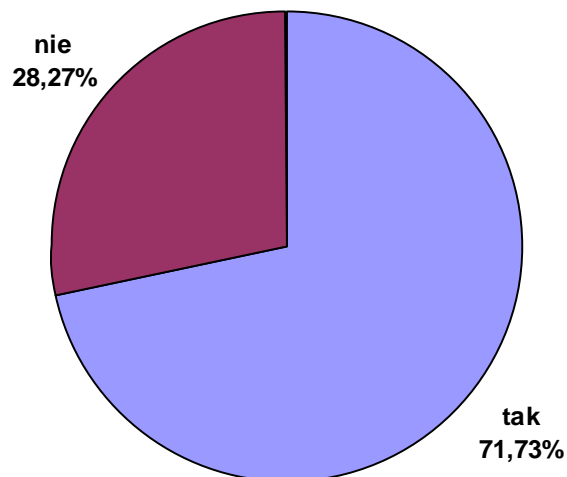
W znacznym odsetku organizacji nie istnieje zapis w deklaracji członkowskiej dotyczący regularnego i terminowego opłacania składek, co stanowi istotne niedopatrzenie, utrudniające egzekwowanie składek.

Pytanie 11. Czy w Twojej organizacji występuje problem niepłacenia składek?

Udzielono odpowiedzi 46 (100,00%)

a. tak - 33 (71,73%);

b. nie - 13 (28,27%).

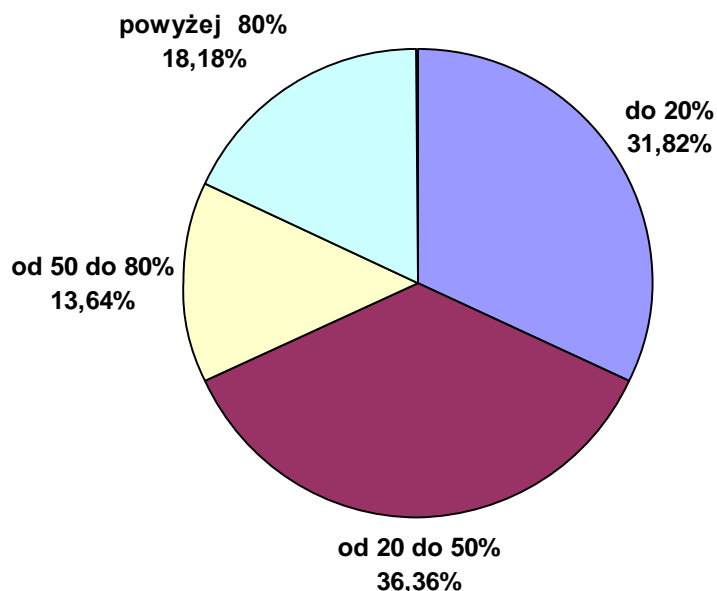
Zjawisko niepłacenia albo nieterminowego płacenia składek dotyka większość organizacji pozarządowych.

Pytanie 12. Ilu członków nie płaci składek w terminie? Spróbuj oszacować w procentach.

Udzielono odpowiedzi 22 (100,00%).

Odpowiedzi brzmiały:

- do 20% - 7 (31,82%);
- 20-50 % - 8 (36,36%);
- 50-80 - 3 (13,64%);
- powyżej 80 - 4 (18,18%).

Mimo niewielkiej liczby odpowiedzi można wyciągnąć wniosek, że znaczna część członków organizacji nie podporządkowuje się obowiązkowi regularnego opłacenia składek. Przy czym do 50% członków szacunkowo biorąc

nie płaci w prawie 68% organizacji, a ponad 50% (konkretne odpowiedzi: 80%, 95%, 100%) w prawie 32% organizacji.

13. Przez jaki maksymalny, dopuszczalny czas można nie opłacać składek członkowskich?

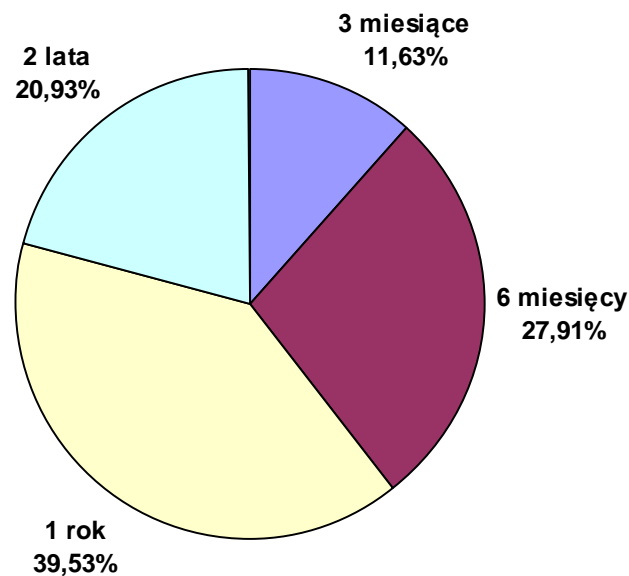
Udzielonych odpowiedzi - 43 (100,00%)

3 miesiące - 5 (11,63%);

6 miesięcy - 12 (27,91%);

1 rok - 17 (39,53%);

2 lata - 9 (20,93%).

W większości organizacji (67,44 %) dopuszczalny okres niepłacenia składek przez członków wynosi od 6 miesięcy do 1 roku.

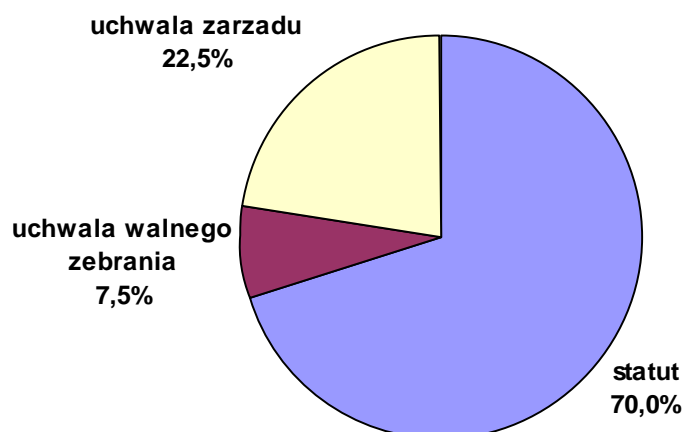
Pytanie 14. Jaki dokument reguluje tą kwestię?

Udzielono odpowiedzi 40 (100,00%)

statut - 28 (70,00%);

uchwała walnego zebrania - 3 (7,50 %);

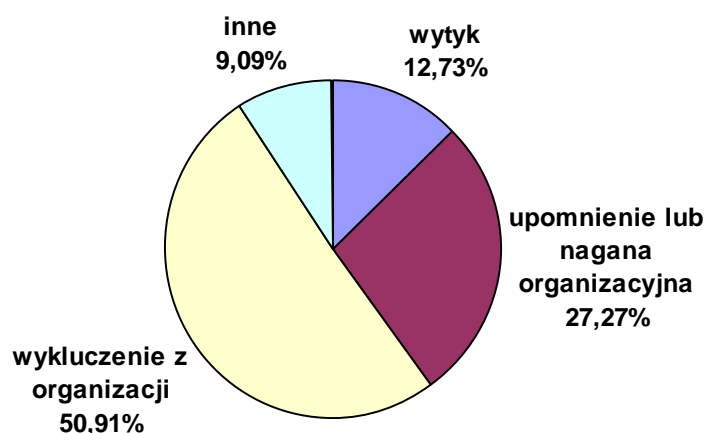
uchwała zarządu - 9 (22,50%).

Pytanie 15. Jakie konsekwencje dotyczą członków nie płacących składek?

Udzielono odpowiedzi 55 (100,00%), gdyż w niektórych organizacjach stosowano więcej niż jedną sankcję.

a. wytyk	- 7 (12,73%);
b. upomnienie lub nagana organizacyjna	- 15 (27,27%);
c. wykluczenie z organizacji	- 28 (50,91%);
d. inne	- 5 (9,09%)

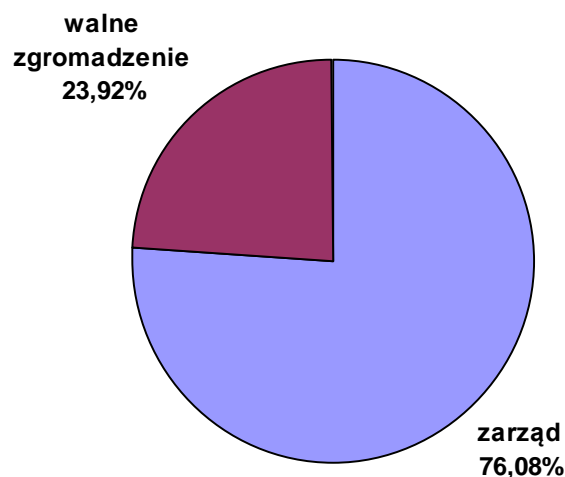

Wypowiedzi potwierdzają powszechną i błędną praktykę stosowania w większości organizacji radykalnej metody reakcji – wykluczenia członka z organizacji bez stosowania mechanizmów perswazyjnych i dyscyplinujących.

Pytanie 16. Kto podejmuje decyzje o wykluczeniu członków z powodu niepłacenia składek?

Udzielono odpowiedzi 46 (100,00%).

a. przewodniczący zarządu	- 0
b. zarząd	- 35 (76,08%);
c. walne zgromadzenie	- 11 (23,92%).

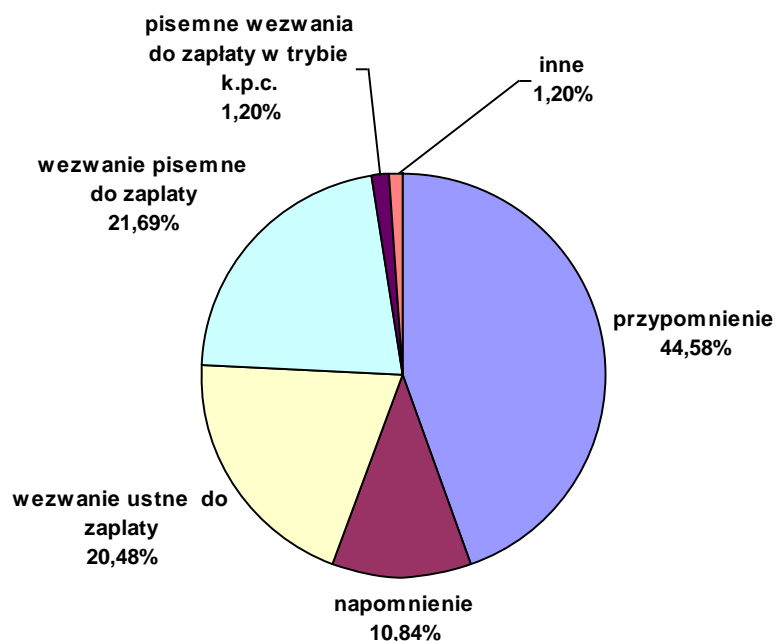

W większości organizacji (76,08%) kompetencje decyzyjne w kwestii wykluczenia członka z organizacji posiada zarząd.

Pytanie 17. Jakie kroki podejmuje zarząd w celu zapewnienia płacenia składek?

Udzielono odpowiedzi 83 (100,00%), gdyż w niektórych organizacjach stosowano po kilka środków perswazji;

a. przypomnienie	- 37 (45,12%);
b. napomnienie	- 9 (10,97%);
c, wezwanie ustne do zapłaty	- 17 (20,73%);
d. wezwanie pisemne do zapłaty	- 18 (21,95%);
e. pisemne wezwania do zapłaty w trybie k.p.c.	- 1 (1,21%);
f. ostateczne wezwanie do zapłaty w trybie kpc.	- 0.
g. skierowanie pozwu o zapłatę	- 0
h. inne	- 1; Ci. którzy nie płaca składek nie mogą korzystać z ulg przysługujących pozostałym członkom stowarzyszenia,

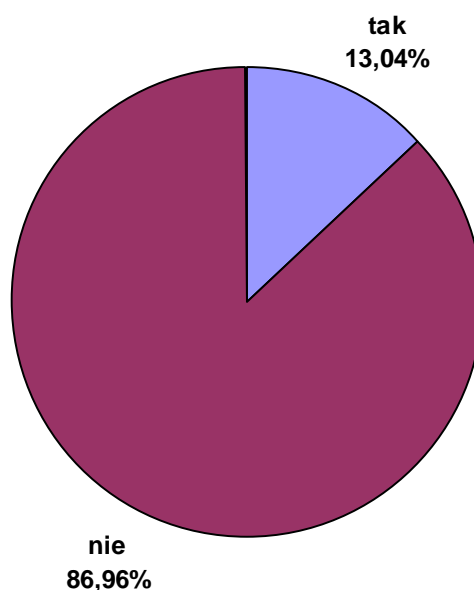
Pytanie 18. Czy zaległe składki członkowskie potrącane są przy wypłacie należnych członkom płatności i gratyfikacji?

Udzielono odpowiedzi 46 (100,00%)

a. tak - 6 (13,04%);

b. nie - 40 (86,96%).

Aż 86 % organizacji nie dostrzega możliwości potrącania składek przy okazji wypłacania członkom różnego rodzaju świadczeń pieniężnych; honorariów za dzieło, wynagrodzenia z tytułu umowy zlecenia, wypłaty kosztów delegacji służbowych, zwrotu kosztów przybycia na dyżury, refundacji wydatków poniesionych na rzecz organizacji, zwrotu kosztów użycia pojazdu prywatnego do celów organizacji.

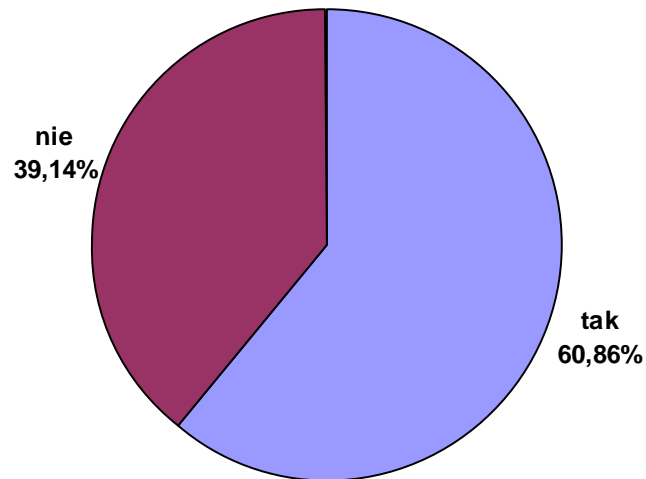

Pytanie 19. Czy władze Twojego stowarzyszenia są konsekwentne i stanowcze w dążeniu do zapewnienia opłacalności składek?

Udzielono odpowiedzi 46 (100,00%).

a. tak - 28 (60,86%);

b. nie - 18 (39,14%).

Uzyskanie odpowiedzi w większości (60,86 %) pozytywnie oceniają wysiłki władz wykonawczych podejmowane w celu zagwarantowania skuteczności opłacalności składek. Opinia ta nie koresponduje jednak ze fatycznym zjawiskiem niepłacenia składek zobrazowanym w odpowiedziach na pytanie 11. Należy sądzić, że mimo starań władz, skutki tych oddziaływań są mizerne.

Pytanie 20. Ilu członków wykluczono z organizacji za niepłacenie składek

Udzielono odpowiedzi - 39

- a. w ciągu ostatniego roku
 - 0 - 29 odpowiedzi;
 - 1 - 3 odpowiedzi;
 - 2 - 3 odpowiedzi;
 - 4 - 1 odpowiedź;
 - 6 - 1 odpowiedź;
 - 10 - 1 odpowiedź;
 - 26 - 1 odpowiedź;
- b. w trakcie całego okresu istnienia organizacji
 - brak danych - 3
 - 0 - 24 odpowiedzi;
 - 2 - 2 odpowiedzi;
 - 4 - 4 odpowiedzi;
 - 5 - 1 odpowiedź;
 - 6 - 1 odpowiedź;
 - 9 - 2 odpowiedzi;
 - 10 - 1 odpowiedź;
 - 20 - 2 odpowiedzi;

Pytanie 21. Czy masz własny pomysł, jak zapewnić regularne opłacanie składek członkowskich?

Udzielono odpowiedzi – 15 (100,00%)

Nie mam pomysłu - 4 (26,66%);

Inne - 11(73,34%).

Treść odpowiedzi:

1. Każdy musi do tego dorosnąć sam;
2. Pracować nad świadomością członków, ale tak naprawdę każdy musi zrozumieć sam, po co jest członkiem organizacji;
3. Jeśli członek stowarzyszenia otrzyma wynagrodzenie (w ramach umów), to wówczas potrącając składki będzie można zapewnić 100% płatności;
4. Wprowadzać składki nie stanowiące dużego wydatku dla osób pracujących;

5. Osoby nie pracujące lub uczące się - należy stosować obniżkę składek do 50 %;
6. Z tego nie może być problem, jeśli ktoś identyfikuje się z organizacją;
7. Tylko świadoma identyfikacja z celami statutowymi organizacji;
8. Jeśli wykazuje się na walnym zebraniu na jaki cel idą opłacane składki i co za to kupujemy;
9. Po prostu przypominanie o opłacaniu składek;
10. Władze stowarzyszenia nie przykładają wagi do regularnego zbierania składek, gdyż kwoty te są zbyt niskie, by miały realny wpływ na działalność stowarzyszenia;
11. Stałe zlecenie zapłaty w banku (dwie sugestie).

Podsumowanie i wnioski

Problem opłacalności indywidualnych składek członkowskich w organizacjach pozarządowych jest zagadnieniem ważnym zarówno z punktu widzenia od strony członków jak i całej organizacji, tak w aspekcie prawnym, aksjologicznym i prakseologicznym.

Zjawisko niepłacenia składek członkowskich i wynikające z niego negatywne konsekwencje są przede wszystkim skutkiem braku należytej dbałości o konstruowanie wewnętrznych przepisów; statutów, regulaminów, przyjętych formuł deklaracji i umów, jak również wadliwej praktyki i marginalizowaniu zagadnienia przez obie strony.

W celu zapewnienia sprawności i skuteczność pobierania składek członkowskich organizacje powinny zadbać o:

- precyzyjne, wyczerpujące ujęcie zagadnienia składek w statucie albo regulaminie;
- wyraźne określenie w statucie lub regulaminie powinności i uprawnień władz wykonawczych w tym względzie;
- zawarcia konkretnych zapisów dotyczący egzekwowania składek członkowskich w regulaminach pracy zarządu.

Pożądanym działaniem jest opracowanie odrębnego dokumentu - regulaminu składek członkowskich, ujmującego precyzyjnie wszelkie możliwe do przewidzenia zagadnienia związane ze składkami, a w szczególności;

- charakteru i wysokość składek, terminów i sposobów płatności;
- zasady ustania wysokości indywidualnych składek w odniesieniu do poszczególnych kategorii członków (osoby pracujące i niepracujące, niepełnoletni, uczniowie, studenci, emeryci i renciści, osoby niepełnosprawne, małżeństwa członków;
- metody stosowane przez zarząd w celu egzekwowania składek: perswazyjne, dyscyplinarce i prawne;
- zasady pozbawiania członkostwa z powodu niepłacenia składek, tryb odwoławczy i zasady odzyskiwania członkostwa.

Niezbędne jest przekazywanie członkom systematycznych informacji na temat wysokości budżetu składkowego i jego rozdysponowania. Informacje takie powinny znaleźć się w programie każdego zebrania walnego, a także być udzielane przy każdym zebraniu ogólnym.

Zarządy systematycznie powinny zajmować się oglądem zagadnienia i refleksjami stąd wypływającymi, reagując na zjawiska negatywne w sposób natychmiastowy, stanowczy i skuteczny .

Pożytecznym działaniem może okazać się wyznaczenie ze składu zarządu lub poza nim, osoby funkcyjnej zajmującej się stałym monitorowaniem zagadnienia składek członkowskich oraz przedstawianiem zarządowi stosownych informacji i propozycji.

Władze organizacji w szerszym niż dotychczas stopniu powinny stosować potrącanie składek przy okazji wypłacania członkom różnego rodzaju świadczeń pieniężnych; honorariów za dzieło, wynagrodzeń z tytułu umów zlecenia, zwrotu kosztów delegacji służbowych, zwrotu kosztów przybycia na dyżury, refundacji wydatków poniesionych przez członków na rzecz organizacji, zwrotu kosztów użycia pojazdu prywatnego do celów organizacji itp.

Literatura

Co to składki członkowskie w stowarzyszeniu? Kto ustala wysokość składek? [w:] [\[w:\] http://poradnik.ngo.pl/x/446640](http://poradnik.ngo.pl/x/446640)].

Czy składki są obowiązkowe? Czy jeśli ich nie zbieramy, to coś nam grozi? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/446641>].

Czy w fundacji trzeba płacić składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455110>].

Czy w związkach stowarzyszeń i federacjach organizacji obowiązują składki? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455111>]

Lena Kosowska: *Składki członkowskie* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/29348>].

Kto ustala wysokość składek? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/455112>]

Adam K. Podgórski: *Czy składki członkowskie są konieczne?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/245070>]

Paweł Sarnecki: *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Wydanie II, Kraków 2002

Skąd organizacje czerpią pieniądze na swoje działania? [w:] <http://poradnik.ngo.pl/x/361317>].

Słownik języka polskiego, redakcja Mieczysław Szymczak, t. III, Warszawa 1981